

Mesterarkitekten Karl Norum og Trondheim hovedpostkontor – et hovedverk i nasjonalromantisk jugendstil i Norges andre jugendstilby

Svein Henrik Pedersen, historiker

JUGENDSTILBYEN TRONDHEIM

Trondheim er ved siden av Ålesund utvilsomt den norske byen hvor jugendstilarkitekturen fikk størst betydning. En rekke av de mest monumentale bygningene som ble oppført i Trondheim under byens «byggeboom» mellom 1895 og 1915 ble utformet i denne stilen. Fordi Trondheim var en langt større by enn Ålesund, ble det faktisk bygget flere jugendstilbygninger her, men av samme årsak ligger de mye mer spredt i byen enn i Ålesund. Jugendstilen var imidlertid ikke enerådende i Trondheim, noe den for øvrig heller ikke var i Ålesund. Samtidig med jugendstilbygningene ble det oppført bygninger i historistisk stil i begge byene. Noen ledende Trondheimsarkitekter, f. eks. Lars Solberg og Axel Guldahl d. e., anvendte ikke jugendstilen i sine bygninger. Den arkitekten som ved siden av Johan Osness, Gabriel Kielland og Hagbarth Schytte-Berg bidro mest til at jugendstilen fikk et regionalt tyngdepunkt i Trondheim var Karl Norum. Flere av hovedverkene i hans mangfoldige produksjon ble preget av denne stilen.

Det er verdt å merke seg at bygninger i jugendstil for en stor del «glimrer ved sitt fravær» i Norges to største byer: Kristiania (Oslo) og Bergen. I Kristiania endte en intensiv «byggeboom» på 1890-tallet med et stort «krakk» i 1899, altså rett før jugendstilen for alvor begynte å gjøre seg gjeldende i Norge. «Krakket» førte til at nesten all privat byggevirksomhet lå nede fram til ca. 1910, og Kristiania gikk derfor i hovedsak glipp av jugendstilarkitekturen. De bygningene som ble oppført i denne stilen her var for det meste offentlige bygninger, f. eks. Historisk museum og Regjeringsbygningen (begge tegnet av Henrik Bull) og Norges Banks hovedbygning (tegnet av Ingvar M. O. Hjorth).

I Bergen ble det riktignok bygget en del jugendstilbygninger, bl. a. Den Nationale Scenes teaterbygning (tegnet av Einar Oscar Schou) og Bergens Privatbanks hovedbygning på Torvalmenningen (tegnet av Fredrik Arnesen og Arthur D. Kaarbø; sistnevnte utdannet ved Trondhjems Tekniske Lærestalt). Men i alle fall noen av dem må ha blitt ødelagt under den store bybrannen i januar 1916. Den rammet de mest sentrale delene av byen, og en rekke av

de bygningene som strøk med var relativt nyoppførte. Det er grunn til å anta at flere av dem var preget av jugendstilen. Denne brannen var trolig en viktig årsak til at jugendstilarkitektur ikke kom til å utgjøre noe markant innslag i Bergens bybilde.

Men i Trondheim var det «byggeboom» rundt forrige århundreskifte. Det kan for øvrig nevnes at det må oppfattes som et uttrykk for at Norge ennå på dette tidspunktet ikke var fullt integrert i økonomisk henseende: mens det var «smalhans» i Kristiania, var det oppgangstider og sterk framgang 50 mil lengre nord.

ARKITEKTEN

Karl Norum (1852-1911) hospiterte ved Trondhjems Tekniske Lærestanstalt (TTL) og var i 1875-80 landmåler ved anlegget av Rørosbanen, før han i 1880-84 var assistent hos arkitekt Johan Peter Digre (1844-86) i Trondheim. Deretter ble han assistent ved Trondheims stadsingeniørkontor. I 1886 ble Norum ansatt som arkitekt i det store trelast- og bygningsfirmaet som ble drevet av arkitekt Digres far, byggmester Jacob Digre (1811-91), og ble værende der resten av sitt liv. I og med at Norums opphold ved TTL var kortvarig, er det rimelig å anta at det var hos arkitekt Digre at han fikk sin egentlige skoleing som arkitekt. Evnen til stadig å fornye sitt arkitektoniske uttrykk og til å beherske ulike stiler og materialer plasserte Norum i første rekke blant sin generasjon av norske arkitekter.

Norum var med på å skape Norges eneste selvstendige bidrag til den internasjonale historistiske arkitekturen på 1800-tallet, dragestilen. Hans Villa Schüren (i dag Rognli) på Lade i Trondheim fra 1880 er trolig landets eldste bevarte bygning hvor vi tydelig kan påvise at denne stilen er i emning. Mange av de bygningene som Norum tegnet ble prefabrikert på Jacob Digres dampsgag i Ila i Trondheim og sendt med jernbane eller dampbåt til byggeplasser fra Sogn i sør til Øst-Finnmark i nord. Norum arbeidet med flere av samtidens stilarter: dragestil, nyrenessanse, nybarokk, internasjonalt og nasjonalt betont jugendstil og fra rundt 1900 også i den til dels romansk-inspirerte natur-/huggensteinsarkitekturen som da ble mye anvendt. Han hadde en rekke større oppdrag etter de store bybrannene i Hammerfest, Levanger, Namsos, Steinkjer og Ålesund mellom 1890 og 1904.

Norum var åpenbart et begavet «naturtalent», som til tross for en heller sparsom formell utdanning fikk en sentral posisjon i Trondheims arkitektkretser. Det er imidlertid viktig å være oppmerksom på at han var en del av det arkitektoniske kunnskapsmiljøet som

eksisterte i byen. Det bestod både av TTL og av den lille, men raskt voksende gruppen av arkitekter som hadde sitt virke i Trondheim. Norum var en begavelse som kom til utfoldelse, ikke i ensomhet og isolasjon, men gjennom å være en del av et større nettverk.

BYGNINGEN

Hovedpostkontoret i Trondheim (Dronningens gt. 10) ble oppført etter planer av Karl Norum og tatt i bruk i 1911. Det var den siste bygningen som han utarbeidet tegningene til. Han døde bare 59 år gammel 9. oktober 1911, to måneder og to dager før kontoret åpnet 11. desember 1911. Norum kombinerte her jugendstilen med tydelige nasjonalromantiske innslag, noe som særlig kom til uttrykk i eksteriøret. Bygningen fikk fasader i grovhugget stein (også kalt «råkopp») og pusset tegl. Steinen som ble brukt i fasaden var østfoldgranitt, som trolig vesentlig kom fra Iddefjorden sør for Halden. Granitten var en kledning som ble lagt utenpå de innvendige bærekonstruksjonene, som var av stål. Ekspedisjonslokalet fikk en rik, dekorativ utforming og hadde glasstak.

I hovedpostkontoret finner vi at Norum spilte på nasjonale strenger både gjennom valget av fasademateriale og på andre måter. Vi kan faktisk gå så langt som å si at han i bygningens eksteriør til dels forsøkte å overføre elementer fra dragestilen, som han jo selv spilte en sentral rolle i utformingen av, til en steinbygning. I alle fall er lysholderne av metall på sidene av hovedinngangen utformet som drager. Også noe av ornamentikken med dyremotiver og de maskeformete steinhodene som vi finner på de delene av fasaden som er utført i naturstein var trolig inspirert av liknende dekor i stavkirkene og/eller av romansk steinarkitektur, f. eks. i Nidarosdomens tverrskip. Det samme gjelder de dekorative jernankrene som Norum plasserte flere steder på fasaden. Både i fasadeornamentikken og jernankrene er det dessuten tydelige innslag av jugendstil.

Hovedpostkontoret kan også oppfattes som et uttrykk for den nasjonsbyggingen som pågikk i Norge rundt år 1900. I 1890-årene kom kravet om full likestilling i og etterhvert løsrivelse fra unionen med Sverige for alvor på den politiske dagsorden. Unionsoppløsningen i 1905 førte til at det nasjonsbyggende aspektet ved arkitekturen, og da særlig den offentlige arkitekturen, ble enda viktigere enn tidligere. I denne sammenhengen ble det lagt stor vekt på utformingen av slike «signalbygg» som f. eks. jernbanestasjoner, hoteller, banker og bygninger for toll-, telegraf- og postvesenet, ikke minst fordi slike bygg så og si utgjorde en del av Norges «ansikt utad». Det var jo disse bygningstypene som turister og andre

utlendinger som besøkte landet kom mest i berøring med. Andre slags bygninger som fikk viktige symbolfunksjoner i samme periode var rådhus, skoler, sykehus o. likn., men her var målgruppen i langt større grad Norges egne innvånere. Ikke minst i de større byene ble det av stor betydning for kommunen, som nå ekspanderte til dels meget raskt og stadig utvidet sitt virkefelt, å vise innbyggerne at den viste initiativ og tok ansvar. Dette skjedde ved at det ble oppført f. eks. skole- og sykehusbygninger, som både med hensyn til arkitektonisk utforming, innredning og annet utstyr representerte det beste som kunne skaffes til veie. Det ble derfor av vesentlig viktighet at slike bygg ble utformet på en representativ måte og oppført av holdbare og gedigne bygningsmaterialer.

I denne sammenhengen kom natursteinsfasadene til å spille en vesentlig rolle. Stein var jo et materiale som det var rikelig av i Norge og som ble tillagt spesiell nasjonal betydning. Man ønsket å gi bygningene et solid og verdig preg, noe som samtiden oppfattet som et uttrykk for typisk norsk lynne og egenart. Her må det tilføyes at denne natur-/huggensteinsarkitekturen i høy grad var et internasjonalt fenomen, som ser ut til å ha blitt sett på som «nasjonalt» i flere land enn Norge. Utgangspunktet var faktisk den nord-amerikanske granittarkitekturen fra slutten av 1800-tallet. Den førte til at natursteinsfasader ble populære i Nord-Europa, foruten i Norge kanskje særlig i Skottland og Finland. I alle de tre landene ble denne arkitekturstilen tatt opp som en nasjonal stil, som ikke minst fikk betydning for offentlige bygninger. Den grovhugne steinen skulle gi et inntrykk av statens (og kommunens) soliditet og framheve det nasjonale ved at man lot selve «grunnfjellet» dekke bygningens fasade. Man valgte altså et byggemateriale som så og si var et symbolsk uttrykk for både dens funksjon og for byggherrens vederheftighet.